

Polské parlamentní volby 2001 a proměny stranického systému

LUBOMÍR KOPEČEK

Jednou z nejsledovanějších politických událostí roku 2001 ve středoevropském regionu byly polské parlamentní volby. Následující text se snaží o bližší přiblížení jejich výsledku. Vzhledem k někdy obtížnému pochopení geneze některých v parlamentu nových úspěšných subjektů (jímž je z pochopitelných důvodů věnována mírně větší pozornost než etablovaným) se stručně věnuje i důležitým konsekvencím vývoje stranického spektra před volbami. Dále je přiblížen program jednotlivých stran.¹ V závěru je stručně nastíněn pravděpodobný dopad voleb na stranický systém a pro přehlednost jsou přiloženy tabulky s výsledky jak parlamentních voleb 2001, tak 1997 a vývoje politických preferencí během let 2000 a 2001.

1. Radikální rekonstrukce stranického spektra

Parlamentní volby 23. září 2001 přinesly Polsku nejen kompletní výměnu vládní garnitury, ale také několik překvapujících výsledků. K těm největším patřil fakt, že dosavadní vládní pravice – Volební akce Solidarita (AWS, ve volbách vystupovala pod změněným názvem – viz dále), stejně jako její bývalý koaliční partner Unie svobody (UW) vůbec nepřekročily volební klauzuli pro vstup do polské dolní sněmovny (Sejmu). Jen o málo lépe dopadla agrární Polská lidová strana (PSL). Ještě větší překvapení potom vyvolal fakt, že do Sejmu nečekaně pronikly i dva politicky velmi radikální subjekty – rolnická Sebeobrana a konzervativně-křesťanská Liga polských rodin (LPS). Méně překvapivou skutečností byl výsledek vítězné levicové koalice postkomunistického Svazu demokratické levice (SLD) a postsolidaritní Unie práce (UP). Ta nezískala některými předvolebními průzkumy prognózovanou nadpoloviční většinu hlasů a byla nucena vytvořit koaliční vládu s PSL.² Do parlamentu se dále dostaly dvě formace vytvořené až během roku 2001 Občanská platforma (PO) a Právo a spravedlnost (PiS).

Volby předcházela reforma dosavadního volebního systému. V případě Senátu (horní komory polského parlamentu) voleného jednokolovým většinovým systémem ovšem v Evropě s ojedinělými vícemandátovými obvody k zásadním úpravám nedošlo. Pouze se mírně zvětšila velikost volebních obvodů a jejich počet klesl na 40 a došlo k posunu v počtu senátorů volených v jednotlivých obvodech (zvětšil se jejich počet z dosavadních dvou až tří – v největších obvodech – na dva až čtyři. Zásadnější, a z pohledu pozice této komory v ústavním systému země mnohem důležitější reformu prodělal poměrný systém pro volby do Sejmu. Přípravovanou změnu provázela od roku 1999 až do jara 2001 vlna diskusí, když se především SLD v očekávání výrazného volebního předstihu před ostatními stranami stavěla proti nakonec schválené podobě nového volebního zákona. Dosavadní d'Hondtovu metodu sčítání hlasů totiž nahradila modifikovaná metoda Saint-Laguëova, která mnohem více přeje proporcionalitě přepočítávání

hlasů na mandáty.³ Při d'Hondtově metodě u velké strany procento mandátů v Sejmu výrazně převyšovalo procentní zisk hlasů strany, což by v případě polských voleb 2001 pomohlo především volebnímu vítězi SLD-UP. Opačně by metoda působila u malých a středně velkých stran. Modifikovaná Saint-Laguëova metoda tuto disproporcionalitu do jisté míry odstraňuje. Mimo to zmizela další polská specialita – celostátní kandidátní listina, která rovněž zvýhodňovala velké politické strany. Proměnu, respektive likvidaci těchto dvou prvků s většinovým efektem (naštěstí) nedoprovázelo odstranění dalšího významného prvku, bránícího přílišnému rozdrobení Sejmu – odstranění 5% uzavírací klauzule pro strany a 8% pro koalici.⁴

2. Rozpad AWS – přehra k polským volbám

Výsledek polských parlamentních voleb je velmi obtížně pochopitelný bez předchozího kontextu vývoje stranického systému. Klíčovou se v této oblasti ukázala především neschopnost polské pravice a jmenovitě jejího hlavního pólu – aliance Volební akce Solidarita – zabránit vlastní dekompozici. Druhý hlavní pól ve stranickém systému – postkomunistická SLD – prokázal v tomto ohledu mnohem lepší schopnosti, což jej ve volbách 2001 výrazně favorizovalo.

Během 90. let došlo v Polsku k několika výměnám vládních garnitur. Klíčovými mezníky přitom byly parlamentní volby. Od prvních demokratických voleb v roce 1991 do roku 1993 měly v rukou moc vlády tvořené pravicovými a pravostředovými stranami, které vznikly na bázi širokého antikomunisticky orientovaného (odborového) hnutí Solidarita. Ve volbách 1993 většina z nich neuspěla (nepřekročila volební klauzuli) a začala éra koaličních kabinetů SLD a PSL. (Obě jsou v Polsku brány jako formace s původem v bývalém komunistickém režimu.) Ve volbách 1997 sice SLD získala výrazně větší procento hlasů než o čtyři roky dříve, nicméně vítězem se stala koalice asi čtyř desítek postsolidaritních stran nazvaná **Volební akce Solidarita (AWS)**, v čele s odborovým svazem Solidarita (plným názvem Nezávislý samosprávný odborový svaz „Solidarita“ – NSZZ „S“). Na utvoření AWS se rozhodující měrou podílel šéf NSZZ „S“ **Marian Krzaklewski**. Vládu utvořila AWS s rovněž postsolidaritní liberálně orientovanou Unií svobody (UW) (výsledky voleb 1997 viz tabulka 1 a 2).

Nová vláda v čele s premiérem Jerzym Buzkem (AWS) předložila rozsáhlý program reform samosprávy, školství, zdravotnictví, penzí a daní. Ovšem záhy po volbách začaly problémy, které souvisely především s vnitřní heterogeností AWS. Už prosazování první klíčové reformy – reformy samosprávy – vyvolalo vnitrokoaliční krizi. Proti vládní verzi předložené v parlamentu hlasovali ortodoxně katolicky orientovaní poslanci z jedné z důležitých stran AWS **Křesťansko-národního sjednocení (ZChN)** vedení Janem Łopuszańským. Łopuszański byl z AWS následně vyloučen (spolu s dalšími poslanci akce založil novou stranu, která se před volbami 2001 podílela na vzniku Ligy polských rodin). Po této krizi docházelo k dalším, jež provázely odchody poslanců, což vedlo k pozvolné erozi AWS.

Ve snaze upevnit stabilitu akce zesílily uvnitř ní integrační tendence. Postupně se vyprofilovaly čtyři hlavní pilíře AWS. Už v listopadu 1997 založil předseda odborového svazu Solidarita i AWS Marian Krzaklewski novou stranu – **Sociální hnutí AWS (RS AWS)**, do něhož měl dosavadní blok stran vplynout a vytvořit tak jednotnou stranu. Nicméně RS AWS ideu sjednocení rozříznuté AWS v jednu politickou stranu nenaplnilo a zůstalo pouze jedním z bloků působících v rámci akce. Politicky reprezentovalo pouze odborový svaz Solidarita (NSZZ „S“)

a několik malých stran, které se s ním propojily. Vznik RS AWS vyvolal obranou slučovací reakci u dalších proudů AWS. V září 1999 se z části kdysi významné Dohody středu (PC) a dvou malých křesťanských stran vytvořila **Dohoda polských křesťanských demokratů (PPChD)**. K těmto dvěma pilířům se přidal třetí **Konzervativně – lidová strana (SKL)**, s umírněně konzervativní orientací. SKL vznikla už v lednu 1997 sloučením Konzervativní strany (PK), Křesťansko-lidové strany (SLCh) a skupiny odpadlíků z UW. Během příštích dvou let do SKL vstupovaly další politické formace. Šéfem SKL se stal Jan Maria Rokyta, bývalý funkcionář UW. Poslední pilíř AWS tvořilo silné **Křesťansko-národní sjednocení (ZChN)** s katolicko-národní orientací, jež vzniklo už v roce 1989 a v rámci AWS si vydobylo pozici jednoho z klíčových hráčů.

Určitou dobu se zdálo, že přes jisté tenze uvnitř takto strukturované AWS se podaří udržet jednotu a tato pravicově-křesťanská koalice bude důstojným konkurentem SLD v parlamentních volbách 2001. Nicméně během roku 2000 a na začátku roku 2001 došlo k sérii událostí, které vývoj směřovaly jinam. Spory ve vládní koalici a pokles její podpory veřejností (především z důvodu únavy z četných a rychlých reforem) otřásl vládní stabilitou. Patrně to bylo už v roce 1999 a během roku 2000 se tento trend stupňoval. V létě 2000 UW z vládní koalice odešla. Premiér Buzek zůstal v čele menšinové vlády AWS (ta vydržela přes rozklad samotné akce až do parlamentních voleb 2001). Během roku 2000 navíc silily rozpory v AWS (např. spor Krzaklewski x populární předseda parlamentu Maciej Płażyński). Stejně jako v minulosti významnou roli sehrály prezidentské volby (v říjnu 2001). Krzaklewski v nich drtivě prohrál v soutěži se stávajícím prezidentem podporovaným postkomunisty **Alexandrem Kwaśniewským**. Získal jen 15,5% hlasů, Kwaśniewski téměř 54% a byl tak už v prvním kole znovuzvolen. Krzaklewského předstihl dokonce i další politik (podporovaný UW) **Andrzej Olechowski**, který obdržel přes 17%, což následně politicky zúročil.

Pnutí v AWS stupňující se v předchozích měsících propuklo po prezidentských volbách naplno. Někteří lídři AWS, kteří už před volbami neskrývali svůj cíl odsunout Krzaklewského z vedení akce, nyní začali vyjednávat o přestavbě AWS bez Krzaklewského. Došlo k řadě kroků, které polarizovaly situaci uvnitř AWS. Vyjednávání o budoucí podobě AWS trvalo několik měsíců, přičemž jako reálná varianta nového uspořádání AWS se dlouho zdálo vytvoření federace postavené na nových základech. V lednu 2001 ale tři populární polští politici – **Andrzej Olechowski** (relativně úspěšný kandidát v prezidentských volbách, nestraník), **Maciej Płażyński** (předseda parlamentu za AWS) a **Donald Tusk** (čelný politik UW) – oznámili založení nové liberálně-konzervativní strany s názvem **Občanská platforma (PO)**. Nová strana získala podle prvních průzkumů podporu 15–20% voličů (viz tabulka 5), čímž výrazně předstihla jak AWS, tak UW. Během prvních měsíců roku 2001 došlo k masovému přesunu značné části stranické elity i členstva z AWS a UW do PO (SKL opustila AWS jako celek a uzavřela s platformou smlouvu o volební spolupráci). Mimo to se během první poloviny roku 2001 vynořila další formace vedená bratry Kaczyńskými – **Právo a spravedlnost (PiS)**, soupeřící o elektorát podporující AWS. Spojila se s ní další skupina špičkových politiků, která odešla z akce (viz níže). V polovině května 2001 se potom odborový svaz Solidarita rozhodl ukončit členství v AWS a přijal rozhodnutí neangažovat se oficiálně ve vrcholné politice. Ztráta jeho podpory znamenala další výraznou ránu pro AWS. Do zářijových parlamentních voleb nakonec šla akce pod pozměněným názvem **Volební akce Solidarita Právce (AWSP)**, přičemž ji tvořily následující subjekty (lépe řečeno spíše jejich zbytky): RS AWS, ZChN a PPChD. AWSP

získala při volbách do Sejmu nakonec jen 5,6% hlasů. Nepřekročila tak 8% uzavírací klauzuli pro koalici, což následně dovršilo její zánik. Podobně dopadla UW s pouhými 3,1% hlasů. V jejím případě ovšem výsledek voleb vedl „pouze“ k výměně vedení (místo Bronisława Geremka se novým předsedou stal Władysław Frasyniuk).⁵

K volebnímu krachu AWS se hledají jen velmi těžko analogie. Ve volební historii Evropy posledních padesáti let je propad z téměř 34% na necelých 6% poměrně unikátní (srovnání tabulka 1 a 3). Pomineme-li případ četných formací typu „fóra“ ze začátku 90. let, které se ovšem svým charakterem od AWS značně lišily a jejichž politická existence se od počátku dala brát jako přechodná, nabízí se snad pouze vzdálená podobnost s osudem španělského Svazu demokratického středu (UCD). Tento široký konglomerát různých politických proudů prodělal podobný propad volební podpory z téměř 35% v roce 1979 na pouhých 6% v roce 1982. Volební výsledek pak následně vedl k jeho zániku (1983). Charakter UCD byl v mnoha ohledech stejně heterogenní jako AWS. Stejně jako AWS hrál před volební porážkou několik let roli klíčové vládní síly. Jeho vznik byl podobně jako v polském případě dílem politické zručnosti jednoho politika (Adolfa Suaréze). Rozklad UCD stejně jako AWS začal už dávno před volbami a volební výsledek působil pouze jako katalyzátor, který jej urychlil.⁶

3. Úspěch levice

Katastrofální propad obou zavedených politických formací AWS a UW rámoval triumf koalice SLD-UP. Polská levice prodělala po volbách 1997 rozsáhlý vývoj, který ovšem měl na rozdíl od drobnější pravicové opačný směr. Zatímco pravice se štěpila, levice se integrovala. Až do roku 1999 fungoval **Svaz demokratické levice (SLD)** jako široká koalice řady subjektů. Klíčovou roli v něm hrála nástupnická formace bývalé komunistické strany Sociální demokracie Polské republiky (SdRP). Pozici šéfa zastával až do zvolení prezidentem v roce 1995 A. Kwaśniewski, poté se jím stal **Leszek Miller**. V roce 1999 přišla SdRP s iniciativou na vytvoření jednotné strany na bázi SdRP. Většina subjektů dosavadní koalice SLD s tím souhlasila, takže v dubnu 1999 vznikla politická strana SLD. Z důležitých subjektů původní SLD zůstal mimo odborový svaz OPZZ, jehož vedení vyjádřilo názor, že příslušnost k politické straně koliduje s příslušností k odborovému svazu. (Z méně významných stran odmítli splnutí např. „historičtí“ polští socialisté – Polská socialistická strana. Ve volbách 2001 kandidovali samostatně, přičemž dosáhli 0,1% hlasů.) Šéfem nové SLD se stal Leszek Miller, přičemž kádry SdRP v ni dominovaly.

Značný význam pro SLD mělo uzavření předvolební koalice s **Uníí práce (UP)**. UP je postsolidaritní strana s levicovou orientací, která až do volební porážky v roce 1997 (nepřekročila těsně 5% uzavírací klauzuli) odmítala spolupráci s postkomunisty. Obava z politické marginalizace ji vedla, přes odpor části členské základny, ke sblížení s SLD. To vyústilo v odchod nesouhlasících členů. Po delších vyjednáváních a vícerych společných prohlášeních o levicové spřízněnosti během let 1999 a 2000, podpořily obě strany A. Kwaśniewského v prezidentské kampani 2000. Krátce po prezidentských volbách podepsali lídři obou stran Leszek Miller a Marek Pol dohodu o vytvoření volební koalice (definitivní podobu získala v prosinci 2000). Ke koalici formou dohod o volební spolupráci přistoupily i další malé formace: Zemská strana důchodců – KPEiR⁷, Lidově-demokratická strana (PLD) a Demokratická

strana (SD). Výměnou za místa na kandidátce získala SLD-UP ne zcela zanedbatelnou voličskou podporu (viz zvláště volební výsledek KPEiR v roce 1997 – tabulka 1).⁸

Volební výsledek koalice – 41% hlasů – byl ovšem po volbách brán jako do jisté míry neúspěch. Přes výrazný růst oproti volbám 1997 (viz tabulka 3), **se nepodařilo naplnit důležitý cíl – získat nadpoloviční většinu poslaneckých mandátů a mít tak možnost vytvořit vládu bez dalších koaličních partnerů.** Obsazení 3/4 senátorských mandátů na tom nemohlo nic zásadního změnit, protože klíčem ke stabilní vládě byly výsledky voleb do Sejmu. Vládní koalice s PSL nemá příliš dobré vyhlídky budoucí nekonfliktní spolupráce a spíše se dají očekávat velmi ostré střety především v agrárních otázkách.

Dohoda SLD s UP měla mimo faktického přínosu hlasů ještě jeden zásadní význam. Poprvé v polské politické historii po roce 1989 došlo k přímému spojení dvou významných formací s původem jak v táboře dávné Solidarity, tak v táboře bývalého komunistického režimu. Zřejmě se tím s desetiletým zpožděním prolomila psychologická bariéra oddělující oba tábory. Ukazuje se tak, že konfliktní linie komunismus (postkomunismus) x antikomunismus má slábnoucí tendenci.

SLD se vymezuje jako levicová strana, navazující na tradice polského a mezinárodního socialistického hnutí. Vyslovuje se pro posilování teritoriální samosprávy, úplnou svobodu myšlení a vyznání, spolupráci s církví při zachování světského charakteru státu, spravedlnost, garanci rovnosti šancí pro všechny, je proti zákazu interrupcí, předkládá cíl dosažení plné zaměstnanosti a zpřehlednění systému daní. Oficiálně se hlásí k sociálnímu tržnímu hospodářství a v zahraničněpolitické oblasti plně podporuje integraci do EU. UP má ve většině bodů podobný program, pouze v některých svých především ekonomických a sociálních cílech je radikálnější (ještě silnější důraz na pečovatelský stát než SLD).

Nastíněným programovým cílům obou stran odpovídal i volební program koalice. K jeho prioritám patřila progresivní daň z příjmu fyzických osob, zvláštní daňové úlevy pro investory v oblastech s vysokou nezaměstnaností, zavedení rozsáhlého systému státních garancí pro půjčky podnikům, daňová podpora exportu, zachování státní kontroly v několika klíčových bankách, ponechání v rukou státu pošt, telekomunikačních a energetických sítí, ropovodů a plynovodů, železnic, přístavů a letišť. V boji s nezaměstnaností program předpokládal rozšíření pomoci absolventům při hledání práce, rozšíření pravomocí samospráv vojvodství v boji s nezaměstnaností a zvýšení pružnosti pracovního práva. V oblasti vzdělávání chtěla koalice snížit školní věk na 6 let, zavést výuku cizího jazyka od 1. třídy a zřídit počítačové učebny v každé škole. V oblasti zemědělství hodlala koalice získat pro polské rolníky co největší přístup k prostředkům společné zemědělské politiky unie. SLD-UP dále prosazovala zavedení přímých voleb starostů a šéfů vojvodství (srov. níže obdobný požadavek PO) a zmenšení počtu ministerstev. Koalice plně podporuje vstup do EU.

4. Polská lidová strana – nejasné vyhlídky do budoucna

Rolnická Polská lidová strana (PSL) prožila v důsledku voleb dva důležité otřesy. Prvním byl fakt, že oproti roku 1997 strana prakticky nezvýšila svou volební podporu (získala pouze necelých 9% hlasů a čtyř senátorských mandátů), přičemž tehdejší volební výsledek považovala za velký neúspěch, což způsobilo výměnu na postu předsedy strany (Waldemara Pawlaka nahradil

Jarosław Kalinowski). Druhým ještě závažnějším faktem bylo zjištění, že do parlamentu se dostala konkurenční agrární formace, která dokonce získala více hlasů než PSL. Vývoj od posledních voleb 1997 přitom původně vypadal pro stranu nadějně. Masivní vlny rolnických akcí proti zemědělské politice koalice AWS-UW a kritika, kterou PSL směřovala vůči vládní agrární politice na půdě parlamentu, dávala straně šance, že získá velkou část rolnických hlasů (v zemědělství je zaměstnáno na evropské poměry extrémně vysoké procento obyvatel – asi jedna čtvrtina).

Nicméně se ukázalo, že mezi voliči větší ohlas získala konkurenční **Sebeobrana Andrzeje Leppera** se svou radikální rétorikou a razantní mimoparlamentní politikou. Před PSL se navíc po volbách rýsuje velké riziko do budoucna, vyplývající z jejího rozhodnutí vstoupit do vládní koalice s SLD-UP. V situaci, kdy z velké části nekonkurenceschopné polské zemědělství stojí před nelehkým úkolem přežít vstup země do EU, se ocitá PSL v nelehké pozici. SLD-UP považují vstup do unie za prioritu číslo 1. Pro PSL, která vstup formálně opatrně podporuje, vzniká nebezpečí, že v konkurenci Sebeobrany, jež je proti vstupu, ztratí další významnou část své voličské podpory.

Formálně má PSL program pokrývající většinu důležitých oblastí. Během svého dřívějšího vládního působení i v opozici se ovšem soustředovala především na zemědělství, venkov a související problémy. Strana se hlásí k sociálnímu tržnímu hospodářství, v němž „rozvoj střední třídy a aktivní role státu omezí příjmové a sociální rozdíly“. Státu přisuzuje program důležitou roli v řadě oblastí (omezování nezaměstnanosti, řešení problému chudoby, odstraňování „patologických“ rozdílů v odměňování a příjmech, zabránění porušování práv zaměstnanců atd.). PSL podporuje zvýšení státní ochrany domácího zemědělského trhu, zavedení státem garantovaných výkupních cen zemědělských výrobků, doplatky k exportovaným zemědělským produktům, zřízení Regionálního fondu rozvoje, který by byl financován částečně z prostředků pocházejících z privatizace, získání dlouhodobého úvěru u Světové banky na podporu infrastruktury (tak se má financovat zejména budování infrastruktury na venkově). PSL se, byť poměrně umírněně, vyslovuje proti nadměrnému vlivu zahraničního kapitálu ve strategických segmentech polského hospodářství. V citlivé daňové oblasti prosazuje sjednocení daňové sazby pro všechny hospodářské subjekty. Vedle toho ovšem razí zásadu čím vyšší příjmy, tím vyšší daně a snížení daní pro subjekty zaměstnávající nezaměstnané.

5. Nové politické strany

5.1 Občanská platforma

Parlamentní volby 2001 ukázaly, že **Občanská platforma (PO)** vzniklá na troskách AWS a UW zatím není schopna hrát roli velké strany. S 12,7% hlasů zůstala daleko vzadu za SLD-UP. (Zdá se, že svou politickou relevancí v budoucnosti zůstane někde na úrovni UW do roku 2001.) Co se týká krátké historie strany, je možné odkázat na výše provedený popis rozpadu AWS. Koncepce strany se ovšem v mnoha ohledech od AWS odlišuje. Odmítá příliš „stranický“ charakter politiky a hodlá se stavět proti „státu stran“ (i proto není v názvu slovo strana). PO dále výrazně akcentuje osobnosti „otců zakladatelů“ – **Olechowského, Płażyńského a Tuska.**

Program strany v ekonomické a sociální oblasti má blízko k liberálnímu programu UW (příznačné volební heslo „uvolnit energii Poláků“). Požaduje zavedení jednotné sazby daně z příjmu na úrovni 15% a likvidaci komplikovaného systému daňových úlev, odstranění právních předpisů ztěžujících rozvoj malých a středních podniků, zajištění toho, aby zákoník práce ulehčoval a ne ztěžoval zaměstnávání pracovníků. Nezaměstnanost chce snižovat prostřednictvím podpory malého a středního podnikání. Otázka vzdělanosti hraje v programu strany jednu z klíčových rolí. PO chce prostřednictvím rozvoje vzdělávání (všem dětem má být zajištěn přístup do kvalitní školy, k učebnicím, k „druhé snídani“, zajistit všeobecný přístup k internetu) zmenšit rozdíl mezi venkovem a městem. Odmítá „zvláštní zacházení“ s polským zemědělstvím a hodlá s ním nakládat stejně, jako s ostatními oblastmi hospodářství. Chce zavést přímou volbu starostů a šéfů vojvodství, změnit volební systém do Sejmu na většinový s jednomandátovými obvody, Senát se má stát reprezentantem vojvodství. (Je ale otázkou, zda strana vzhledem k svému volebnímu výsledku, který zůstal daleko za očekáváním, bude požadavek většinového volebního systému do Sejmu i nadále prosazovat.)

5. 2 Sebeobrana Polské republiky

Politická strana „Sebeobrana“ Polské republiky vznikla už na začátku 90. let (registrace v červnu 1992). Původně působila pod názvem Dohoda „Sebeobrana“ Polska, v roce 2000 název změnila na současný. Od počátku byla úzce propojena s **Odborovým svazem rolníků „Sebeobrana“ (ZZR „Samoobrona“)**, který tvořil její organizační a personální bázi. Strana vždy vystupovala především jako reprezentant odborového svazu (mimo odborového svazu a politické strany se později vytvořil ještě třetí pilíř Sebeobran – Výbor Sebeobrana národa). Odborový svaz Sebeobrana se zformoval v době masových protestů nespokojených rolníků na podzim roku 1991, přičemž jeho nezpochybnitelným vůdcem byl od počátku **Andrzej Lepper**. Ten se proslavil organizací a vedením řady spektakulárních akcí jako např. hladovkou rolníků před Sejmem (1991), okupací budovy ministerstva zemědělství (1992), blokadou cest a městských úřadů (opakovaně), manifestacemi rolníků ve Varšavě (1998) anebo blokadou hraničních přechodů (1999). Mnohokrát byl trestně stíhán a dokonce i krátkodobě vězněn za znevažování ústavních orgánů Polska, užívání násilí a organizování blokad. To ovšem Lepperovu autoritu spíše posilovalo. Opakovaně – 1992, 1995 a 1999 – jej delegáti sjezdu Sebeobran zvolili předsedou. Dvakrát kandidoval na post prezidenta, ovšem vždy získal zanedbatelné procento hlasů (v roce 1995 1,32% hlasů a v roce 2000 3,05%). O to překvapivějšího úspěchu dosáhla Sebeobrana v parlamentních volbách 2001 (10,2% hlasů a dva senátorské mandáty), když teprve poslední předvolební průzkumy signalizovaly prudký růst její podpory.⁹ Strana posbírala hlasy nespokojených protestních voličů, přičemž ty zřejmě oslovovaly mnohem více veřejně hlášené radikální postoje Sebeobran, než poměrně sofistikovaný program strany.¹⁰

Sebeobrana se od počátku stavěla do pozice obránce zájmů rolníků, žádala ukončení exekucí jejich majetku pro dluhy a dostupné úvěry s nízkými úroky. Později svůj program rozšířila na všechny sociálně slabé skupiny obyvatel (důchodce, nezaměstnané aj.). Politicky se vymezuje jako sociálně-profesní hnutí s lidově-národním profilem, které usiluje o morální a ekonomickou obrodu Polska. Prosazuje nový „styl“ ekonomicko-sociálního rozvoje vycházejícího z priority uspokojení základních životních potřeb lidí, návrat k „zatrácovaným“ křesťansko-humanitním hodnotám a odklon od hodnot „satanských“ (honby za maximálními zisky, obohacování se,

bezohledné rivalizace, totální komercializace, zvráceného konsumu, polrdání slabými a svobodu šíření zla). Chce vytvořit řád a harmonii ve vztazích člověka s přírodou, prosadit v životě společnosti ekologické zásady (mimo jiné i lidské ekologie, což podle strany znamená harmonii spoluzítí lidské komunity a její očištění od patologických znečištění). V ekonomice chce zavést etické zásady a odvrhnout „divoký kapitalismus a divoký volný trh“. Hodlá zahájit velký národní program ekonomické obnovy, rozvoje stavebnictví, drobného podnikání, zemědělství, obchodu atd. Má v plánu likvidovat „rozlezlou“ státní a samosprávnou byrokracii a přílišné disproporce v odměňování obyvatel. Chce bojovat se všemi projevy nelidského ničitelského liberalismu, bránit ekonomickou a politickou suverenitu země „dnes rychle mizící pod dýmovou clonou integrace s EU a NATO“. Sebeobrana chce opřít rozvoj země o vlastní síly.¹¹

Zajímavý je pohled Sebeobran na otázku národa jako takového. Podle ní národ bez vlastního státu přestává být národem a stává se etnickou skupinou. Polský stát má mít a nesmí ztratit vlastní armádu, právo, měnu, nezávislý finančně-bankovní systém, musí si uchovat kontrolu nad přírodním bohatstvím země a musí inspirovat rozvoj osvěty, vědy a národní kultury. Stát má mít silný ekonomický základ a možnost výrazně zasahovat do chodu hospodářství. Strategické podniky mají být státním vlastnictvím.¹² Sebeobrana opakovaně zmiňuje v programových dokumentech svůj cíl „třetí cesty“. Odmítá jak „radikální idealismus, tak radikální materialismus“. Třetí cestu chápe jako „sociálně-ekonomickou“ cestu rozvoje, která zohledňuje polské národní podmínky. Znamená to, že člověk má být brán jako nejvyšší podmět všech cílů a činností, život pak jako nejvyšší hodnota. Cílem třetí cesty je uspokojení všech potřeb lidského života (materiálních, sociálních a duchovních). Ve třetí cestě hrají důležitou roli lidská práva. Za nejvýznamnější považuje program Sebeobran sociální práva, přičemž je umístuje před politická práva. Koncepce sociálně-ekonomického rozvoje je shodná (podle Sebeobran) s „přirozeně-ekologickou“ ideologií. Program strany ji nazývá „eko-rozvojem“.¹³

5. 3 Právo a spravedlnost (PiS)

Tento subjekt vznikl krátce před volbami v březnu 2001 (zaregistrován v červnu 2001). Po neúspěchu vyjednávání s AWS se rozhodl pro vlastní kandidaturu. Svoji volební kampaň postavil na osobě nejpoblábnějšího ministra Buzekovy vlády, ministra spravedlnosti **Lecha Kaczyńskiego**, jehož popularitě spíše pomohlo než ublížilo odvolání z ministerského postu krátce před volbami. (Lech Kaczyński spolu se svým bratrem Jarosławem založili PiS inicioval). PiS se spojilo pro volby s **Dohodou pravice** vytvořenou skupinou politiků z AWS (především politici z SKL, kteří nesouhlasili se spojením s Občanskou platformou a částečně i ze ZChN) a Republikánskou ligou. Ve volbách získalo PiS velmi solidních 9,5% hlasů (viz tabulka 3) a jeden senátorský mandát (senátor Lech Kaczyński, který ovšem formálně kandidoval samostatně).

Program strany odrážel zaměření na populární témata (cíle: očistit politiku, přijmout anti-korupční zákon, radikálně zpřísnit trestání pachatelů kriminálních činů, uzdravit nemocný stát aj.). Volební heslo znělo stejně jako název strany – „Právo a spravedlnost“. V ekonomické a sociální oblasti strana chtěla snížit daně právnických a později i fyzických osob, vytvořit zvláštní investiční fond pro bytovou výstavbu, v boji s nezaměstnaností měla zajímavý požadavek odpočítání od daní nákladů na cestu do zaměstnání. V oblasti vzdělávání hodlala zavést od první třídy základní školy výuku angličtiny, během čtyř let napojit na internet každou školu, zavést rozsáhlé vzdělávací programy pro dospělé (povinně pro všechny nezaměstnané). V oblasti

zemědělství plánovala vytvořit integrovaný systém inventarizace zemědělských hospodářství, poskytovat rozsáhlé daňové úlevy atd. Důležitou roli v programu PiS hrála bezpečnostní problematika. Vedle reorganizace policie chtěla vytvořit národní gardu (elitní jednotku s policejními pravomocemi), provést změny v trestním zákoně (znovuzavést trest smrti, zpřísnit předčasné propouštění nepodmíněně odsouzených aj.).

5. 4 Liga polských rodin (LPR)

Při popisu této formace s poněkud neobvyklým názvem pro politickou stranu je třeba začít od subjektu, který stál v pozadí jejího vzniku a s nímž je úzce spjata – křesťanského rádia **Maryja**. To představuje v současné Polsku velmi vlivné médium s celostátním dosahem. Rádio zaujímá vyhraněně konzervativně katolickou pozici. Šéfem stanice je jeho zakladatel otec Tadeusz Rydyk. Rádio zahájilo činnost už v prosinci 1991. Obsah vysílání je náboženský (modlitby, mše, hudba, rozhovory s posluchači). Vedle toho se rádio vyjadřuje i k politicko-spoločenským otázkám, přičemž opakovaně tu došlo ke sporům s komisí polského episkopátu pro média, které se nelíbil způsob politické propagandy, jenž rádio používalo. Poprvé Maryja sehrála aktivní politickou roli v prezidentské kampani před volbami 1995. Mediální komise episkopátu byla tehdy dokonce nucena vydat prohlášení, ve kterém vyslovila lítost nad tím, že rádio šíří lži o některých kandidátech a omluvila se jim.¹⁴ Nicméně politická linie, kterou rádiorazilo, se od té doby nijak výrazně nezměnila.

Ve volebním období 1997–2001 mělo rádio určitou formu parlamentní reprezentace, díky poslancům (většinou členům ZChN) původně zvoleným v roce 1997 za AWS, byť vzájemná vazba mezi poslanci a rádiem nebyla samozřejmě nijak formalizovaná. (Rádio kampaň akce silně podporovalo a dokázalo prosadit řadu sobě blízkých osob na volitelná místa kandidátky.) Po volbách ovšem z akce tito lidé většinou postupně odešli nebo byli eventuálně vyloučeni (viz výše počátky procesu eroze AWS). V dubnu 1999 založili **Polskou dohodu** (v listopadu 1999 zaregistrovanou pod názvem Strana polské dohody), předsedou se stal **Jan Lopuszański**. Nová formace obvinila ZChN i AWS ze zrady národních zájmů. Hlavní motiv vzniku nové strany je třeba hledat v odporu k integraci Polska do EU.

Ohrožení polských národních zájmů viděla Polská dohoda ve výprodeji národního majetku (tj. privatizaci státního majetku do rukou zahraničních investorů), připuštění masového propouštění zaměstnanců a nevýhodného (pro polské rolníky) procesu transformace podle požadavků EU. Na této platformě našla úzkou vazbu s dalšími menšími subjekty (nejenom politickými stranami) podobné orientace. Vedle „historických“ národních demokratů (národní strana – SN), významné politické formace do nástupu komunistů k moci v roce 1944, která ovšem nezískala po roce 1989 znovu původní význam, se dokázala dohodnout s Příměřím pro Polsko, Katolicko-národním hnutím, Ligou rodin, Celopolskou mládeží a dalšími malými formacemi.

Politická strana **Liga polských rodin (LPR)** se oficiálně zaregistrovala až 30. května 2001, tj. pouhé čtyři měsíce před volbami, přičemž působila jako volební reprezentant výše zmíněných subjektů. Oficiálním předsedou strany se stal **Marek Kotlinowski**, ve volební kampani ji vedli **Jan Olszewski** (šéf Hnutí obnovy Polska – ROP, které se s LPR dohodlo na spolupráci) a **Antoni Macierewicz**. Macierewicz se zapsal do polské politické historie 90. let především svým působením coby ministr vnitra ve vládě Jana Olszewského v letech 1991–1992. V aféře s tzv. seznamem Macierewicze předložil poslancům parlamentu soupis údajných spolupracovníků

bývalé komunistické tajné policie (polské období StB). Seznam obsahoval jména čelných solidaritních politiků včetně prezidenta Lecha Walesy a tehdejšího Macierewiczova stranického šéfa Wiesława Chrzanowského (ZChN). Následně padl nejen Macierewicz, ale i celá vláda. Macierewicze vyloučili ze ZChN. Později vstoupil do ROP, ovšem v době krize ve straně po parlamentních volbách 1997 jej stihlo obvinění z rozbíjení jednoty strany a další vyloučení. Poté stál v čele své vlastní strany Katolicko-národního hnutí, které LPR spoluzakládalo (viz výše). Ve volební kampani se nicméně s Olszewským znovu spojil. K dalším výrazným osobnostem ligy patří Gabriel Janowski, Anna Sobecka, Zygmund Wrzodak, Adam Biela a už zmiňovaný Jan Lopuszański. Ve volbách získala LPR velmi slušných 7,9% hlasů (Sejm), byť jí předvolební průzkumy nedávaly mnoho šancí na překročení 5% klauzule (viz tabulka 5) a dokonce dva senátorské mandáty.¹⁵ Podobně jako u Sebeobraný se dá říci, že strana posbírala hlasy protestních voličů, ovšem poněkud jiné kategorie. Zatímco Sebeobranu podpořili především obyvatelé malých měst a venkova se slabším vztahem k církvi, LPR našla své voliče mezi silně věřícími.

Vyhraněně katolicko-národní charakter LPR odráží její program, který plně odpovídá politické orientaci jednotlivých zakladatelských subjektů. LPR chce hlubokou ústavní reformu. Hodlá prosadit právo, které nebude v rozporu s přirozeným právem. Mají být zrušeny ústavní články „škodlivé Polsku a Polákům“ a omezující polskou suverenitu. Preambule ústavy má být změněna tak, aby se odvolávala k Bohu. LPR odmítá dezintegraci Polska v rámci politiky euroregionalizace. V ekonomické oblasti chce posílit ochranu domácí výroby, obchodu a služeb, zavést antidumpingová cla k posílení ochrany domácí zemědělské produkce, zastavit výprodej národního majetku do zahraničí, ochránit vliv zahraničního kapitálu v médiích, bankách a strategických podnicích, vytvořit několik velkých národních koncernů, které podpoří rozvoj ekonomiky, současně mají být všemožně podporovány malé rodinné firmy (dotace, snížení daní aj.). Kapitál vyvážený z Polska má podléhat kontrole, část devizových rezerv země hodlá LPR využít na rozvoj vědy a školství. Program chce podporovat bytovou výstavbu, především výstavbu do osobního vlastnictví, odmítá požadavek unie na 22% výši DPH v oblasti stavebnictví.

Polské zemědělství, které je v programu silně akcentováno, si má uchovat rozrůzněnou strukturu, tj. mají být zachována i malá rolnická hospodářství, která rovněž mají význam. Prostřednictvím státního rozpočtu chce ve velkém rozsahu financovat investice do infrastruktury na venkově. Za naivní program označuje očekávání, že EU pomůže polskému zemědělství. Podle programu považuje unie polské zemědělství za nebezpečnou konkurenci a proto rozhodně nemá zájem na jeho podpoře. LPR chce zrušit asociační smlouvu s EU¹⁶. Vícekrát se odvolává na národní solidarismus, na národ, odmítá demontáž polského státu v souvislosti s připravovaným vstupem do unie. Nechce, aby se Polsko ocitlo v politické a ekonomické závislosti na EU, jak přímo program říká pod „diktátem Bruselu a Berlína“, ale naopak bylo silné a suverénní. Žádá vypsaní referenda o vstupu do EU.¹⁷

6. Závěr – vyhlídky systému

Volby 2001 svým výsledkem do jisté míry zpochybnilly stabilizační tendenci, kterou bylo možné v polském stranickém systému pozorovat po roce 1993. Není přitom ani tak důležitý fakt, že se znovu mírně zvýšil počet relevantních subjektů zastoupených v systému. (Ve volbách 1993 se

do Sejmu dostalo šest politických formací, v roce 1997 to bylo pět, ve volbách 2001 došlo k opětovnému nárůstu na šest, počítáme-li SLD-UP jako jeden subjekt).¹⁸ Mnohem zásadnější je ale zvětšení ideologické vzdálenosti mezi jednotlivými politickými aktéry. Je to důsledek úspěchu některých relativně nových politických formací (především Ligy polských rodin a Sebeobranu) a naopak propadu zavedených (AWS, UW).¹⁹ Charakter stranické soutěže tím bude výrazně ovlivněn. Jak LPR, tak Sebeobrana (i když se nedají označit za antisystémové) ji svou radikální orientací, byť z odlišných pozic, nesporně budou polarizovat.²⁰ Přestože se nezdá pravděpodobné, že by byly schopny už delší dobu převažující dostředivost systému zcela zvrátit, mohou ji patrně výrazně narušit. (Vliv tu bude mít třeba i prostý fakt, že prakticky všichni poslanci Sebeobranu jsou v parlamentu naprostými nováčky a jejich politické zkušenosti jsou minimální.) Dá se tedy uzavřít konstatováním, že směřování stranického systému k umírněnému pluralismu, o čemž se dalo uvažovat po volbách 1993 a ještě jasněji po volbách 1997, volby 2001 nepotvrdily.²¹

Faktorem, který zřejmě sehraje podstatnou roli v dalším vývoji systému politických stran, bude schopnost jednotlivých stran udržet politickou jednotu. Tento trvalý problém pravicových a pravostředových politických stran je přitom propojen s výraznou personalizací polské politické scény. Žádná polská strana napravo od středu nemá od roku 1991 do současnosti kontinuální parlamentní zastoupení. Několik stran, jež nyní pronikly do parlamentu, v prvé řadě Liga polských rodin, ale i Právo a spravedlnost a patrně i Občanská platforma, sdružují až příliš mnoho ambiciózních osobností a dále postrádají propracovanou organizační strukturu.²² V dohledné době se tak dá očekávat, že tyto strany budou vystaveny silným dezintegračním tlakům.

Tabulka 1: Volby do Sejmu 1997 (jen strany s více jak 2% hlasů)

strana/koalice	AWS	SLD	UW	PSL	ROP	MN*	UP	KPEiR**	UPR***
hlasy (%)	33,83	27,13	13,37	7,31	5,56	0,39	4,74	2,18	2,03
mandáty	201	164	60	27	6	2	0	0	0

Poznámky: Volební účast dosáhla 47,93 %.

* MN – Německá menšina (na národnostní menšiny se volební klauzule nevztahuje)

** KPEiR – Zemská strana důchodců

*** UPR – Unie reálné politiky.

Zdroj: Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25. września 1997 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21. września 1997 r.

Tabulka 2: Volby do Senátu 1997

strana/koalice	AWS	SLD	UW	ROP	PSL	nezavisli
mandáty	51	28	8	5	3	5

Poznámky: Volební účast dosáhla 47,92 %

Zdroj: Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25. września 1997 r. o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21. września 1997 r.

Tabulka 3: Volby do Sejmu 2001 (jen strany s více jak 2% hlasů)

strana/koalice	SLD-UP	PO	„Samoobrona“	PiS	PSL	LPR	MN	AWSP	UW
hlasy (%)	41,04	12,68	10,2	9,5	8,98	7,87	0,36	5,6	3,1
mandáty	216	65	53	44	42	38	2	0	0

Poznámky: Volební účast dosáhla 46,29 %

Zdroj: Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26. września 1997 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23. września 1997 r.

Tabulka 4: Volby do Senátu 2001

strana/koalice	SLD-UP	Blok Senat 2001*	PSL	LPR	„Samoobrona“	nezavisli**
mandáty	75	15	4	2	2	2

Poznámky: Volební účast dosáhla 46,28 %

* Blok Senat 2001 – společná volební koalice pouze pro volby do Senátu AWS, ROP, PO, PiS a UW

** jedním ze dvou senátorů, kteří samostatně kandidovali a uspěli, byl Lech Kaczyński (viz podrobně PiS)

Zdroj: Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26. września 1997 r. o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23. września 1997 r.

Tabulka 5: Preferenční podpora relevantním politickým stranám během let 2000 a 2001

Strany a politická uskupení	2000											2001								
	I	II	IV	V	VI	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	V	VI	VII	VIII	IX		
	v procentech											v procentech								
SLD	35	36	38	41	37	38	40	38	41	41	41	38	44	46	54	52	50	50		
UP	3	5	6	5	4	4	3	4	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4		
KPEiR	2	2	3	2	2	2	1	2	2	2	4	2	3	4						
UW	11	10	7	9	8	6	8	9	7	9	8	6	6	3	2	4	4	3		
AWS(P)	16	16	15	14	15	16	19	15	14	13	13	9	9	7	11	6	5	5		
PSL	9	10	7	7	6	9	7	8	10	10	11	11	7	9	7	13	10	9		
„Samoobrona“	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	0	1	2	2	2	1	6		
PO											16	12	13	13	13	14	13			
PiS															5	6	10	9		
LPR																				
ROP	2	1	3	1	2	2	2	1	1	2	2	1	2	3	-	2	1	5		

Zdroj: agentura CBOS (<http://www.cbos.pl>)

Poznámky:

1. Vzhledem k různosti programatické produkce jednotlivých stran (např. Liga polských rodin vyprodukovala těsně před volbami několik kratších dokumentů, naopak koalice Svazu demokratické levice-Unie práce nebo Občanská platforma vytvořily jeden poměrně rozsáhlý volební program) jsou obecně shrnuty základní cíle každé strany a některé zajímavější body jejich programu. Programatika stran je u všech dostupná na internetových adresách uvedených v seznamu literatury.
2. Je nutno ovšem upozornit, že v polských podmínkách se „pravice“ a „levice“ ne vždy kryje s běžným chápáním těchto pojmů. Především ekonomická a sociální programatika některých polských „pravcových“ či „levicových“ stran někdy ne zcela odpovídá tomuto klasickému dělení. V průběhu 90. let hrály často mnohem významnější roli jiné faktory než přístup k ekonomice jako např. původ stran (postsolidaritní, postkomunistická), jejich pohled na otázku úlohy církve ve společnosti, problém interrupcí atd.
3. Srov. Kubát, M.: *Politika v Polsku po roce 1989. Volby, volební systémy a jejich politické konsekvence*, Praha 2000; Antoszewski, A.: *System wyborczy i wybory parlamentarne po 1989 r.*, In: Antoszewski, A., Herbut, R. (red.): *Polityka w Polsce w latach 90*, Wrocław 1999, s. 88–92.
4. Pro úplnost je třeba dodat, že se snížil pro volby do Sejmu počet volebních obvodů z 52 na 41 a proměnil se počet v nich volených poslanců ze 3–17 na 7–13.
5. Na rozdíl od Sejmu u Senátu došlo mezi představiteli postsolidaritních stran k jistému konsensu, který odrážel vědomí malých šancí rozříštěné pravice na úspěch proti sjednocené levici. Výsledkem byl vznik formace Blok Senat 2001, v níž se sdružily AWS, ROP, PO, PiS a UW. Ve většině volebních obvodů postavily společně kandidáty, přičemž celkově blok získal ve volbách 15 senátorských křesel.
6. Viz podrobněji Kunc, J.: *Stranické systémy v re/konstrukci. Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*, Praha 2000, s. 150–159; Chalupa, J.: *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc 1997, s. 102–124.
7. V polštině zní originální název Zemské strany důchodců „Krajowa Partia Emerytów i Rencistów“. Použitý překlad není ideální, nicméně jej lze považovat za nejvýstižnější.
8. Faktem dále je, že SD ještě z éry bývalého režimu zůstal rozsáhlý majetek, který jí umožňuje přes naprostou politickou impotenci dlouhodobě přežít. Díky tomu ale SD mohla do kampaně koalice SLD-UP vložit nemalé finanční prostředky.
9. Viz předvolební výzkumy agentury OBOP, které ještě na začátku září 2001 nedávaly Sebeobraně šanci na překročení 5% uzavírací klauzule a teprve v posledních týdnech před volbami zaznamenaly prudký růst jejich preferencí (viz <http://www.obop.pl/homeframe.htm>)
10. Sebeobrana měla podle některých názorů udržovat úzké vztahy s německým Schillerovým institutem, jehož zakladatel Lyndon H. LaRouche, měl mít údajně blízko k marxismu a trockismu.
11. Viz „Ogólne postulaty ideowo-programowe Samoobrony“ (<http://www.samoobrona.or.pl/partia/postul.htm>)
12. Viz „Jakiej Polski chceme“ (<http://www.samoobrona.or.pl/partia/postul.htm>)
13. Viz „Trzecia droga w sferze światopoglądu“ (<http://www.samoobrona.or.pl/partia/postul.htm>)
14. Viz Kowol, I.: *Kościół katolicki i media katolickie*, In: (red.) Kopper, G. G., Rutkiewicz, I., Schliep, K.: *Media a dziennikarstwo w Polsce*, Kraków 1996, s. 106–107.
15. I předvolební výzkumy jiné agentury OBOP během září 2001 naměřily volební preference LPR mezi 3–5% (<http://www.obop.pl/homeframe.htm>)
16. V jiných programových dokumentech strany se mluví o radikální změně smlouvy. (viz „Tezy programowe Ligi Polskich Rodzin“ – http://www.lpr.pl/dok_oficjalne/tezy_prog.html se mluví o výrazné změně smlouvy.
17. Viz „Program solidaryzmu narodowego LPR“ (http://www.lpr.pl/dok_oficjalne/solidaryzm.html) a *Zalozenia programowe LPR* (http://www.lpr.pl/dok_oficjalne/zal_prog.html)
18. Strana německé národnostní menšiny, která si rovněž trvale udržuje malé parlamentní zastoupení, není relevantním subjektem a pouze úspěšně těží z faktu, že na reprezentaci národnostních menšin se uzavírací klauzule nevztahuje.

19. To platí především pro Unii svobody, která přes svého hlavního předchůdce, Demokratickou unii, měla silné parlamentní zastoupení po celé předchozí desetiletí. Volební akci Solidarity pak přes její koaliční charakter rovněž šlo považovat za subjekt s dlouhou politickou kontinuitou.
20. Význam volebního úspěchu LPR a Sebeobrony dramaticky zvyšuje časová blízkost okamžiku vstupu Polska do EU. Oba subjekty v této otázce zastávají negativní antiunijní stanovisko (LPR ještě výrazněji než Sebeobrana).
21. Srov. Jednaka, W.: *Proces kształtowania się systemu partyjnego w Polsce po 1989 r.*, In: Jabłoński, A. – Paszkiewicz, K.-Wolański, M (red.): *Studia politologiczne*, Wrocław 1995, s. 128. Aplikace Sartoriho typologie na polský stranický systém je ovšem poměrně problematická a většina polských politologů je v tomto směru velmi opatrná.
22. Navíc v některých případech konkrétně třeba u LPR jde vlastně přímo o skryté uskupení koaličního typu.

Literatura a prameny:

Tištěné:

- Antoszewski, A.: *System wyborczy i wybory parlamentarne po 1989 r.*, In: Antoszewski, A., Herbut, R. (red.) *Polityka w Polsce w latach 90.*, Wrocław 1999, s. 73–94.
- Herbut, R.: *Partie polityczne i system partyjny*, In: Antoszewski, A., Herbut, R. (red.) *Polityka w Polsce w latach 90*, Wrocław 1999, s. 115–139.
- Chalupa, J.: *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc 1997
- Jednaka, W.: *Proces kształtowania się systemu partyjnego w Polsce po 1989 r.*, In: Jabłoński, A. – Paszkiewicz, K.-Wolański, M (red.): *Studia politologiczne*, Wrocław 1995
- Kubát, M.: *Politika v Polsku po roce 1989. Volby, volební systémy a jejich politické konsekvence*, Praha 2000
- Kunc, J.: *Stranické systémy v re/konstrukci. Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*, Praha 2000
- Kowol, I.: *Kościół katolicki i media katolickie*, In: (red.) Kopper, G. G., Rutkiewicz, I., Schliep, K.: *Media a dziennikarstwo w Polsce*, Kraków 1996, s. 101–110.
- Knyżewski, K.: *Partie i system partyjny w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, Warszawa 1998.
- Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. 2001 Nr. 46 poz. 499 a Dz. U. 2001 Nr. 74 poz. 786
- Paszkiewicz, K. (red.): *Partie i koalicje polityczne III Rzeczypospolitej*, Wrocław 2000
- Sartori, G.: *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, New York 1976
- Sobolewska-Myślik, K.: *Partie i systemy partyjne Europy środkowej po 1989 roku*, Kraków 1999

Elektronické (stav k 20. 10. 2001):

- Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy – <http://www.awsp.pl>
- Kopeček, L.: *Transformace středoevropských komunistických stran – polský a maďarský příklad*, In: *Středoevropské politické studie 2/2001* (<http://www.iips.cz/seps.html>).
- Liga Polskich Rodzin (Liga polských rodin) – <http://www.lpr.pl>
- Prawo i Sprawiedliwość (Právo a spravedlnost) – <http://www.pis.org.pl>
- Państwowa Komisja Wyborcza (Státní volební komise) – <http://www.pk.w.gov.pl>
- Platforma Obywatelska (Občanská platforma) – <http://www.platforma.org>
- Polityka on-line (roč. 1999–2001) – <http://polityka.onet.pl>
- Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej (Sebeobrana Polské republiky) <http://www.samoobrona.or.pl/partia/postul.htm>
- Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy (Svaz demokratické levice – Unie práce) – <http://www.sld-up.pl>
- Rzeczpospolita (roč. 1998–2001) – <http://www.rzeczpospolita.pl>

Unia Wolności (Unie svobody) – <http://www.uw.org.pl>

Výzkumy preferenci agentury OBOP – <http://www.obop.pl>

Výzkumy preferenci agentury CBOS – <http://www.cbos.pl>

Summary:

Polish Parliamentary Election in 2001 and Changes of Party System

The article examines results of September 2001 parliamentary election in Poland. These results had a great impact on the evolution of the party arrangement. Government Solidarity Electoral Action Right – AWSP – was preferred by only 5,6% of votes. Former government ally AWSP Freedom Union – UW – gained also bad result (3,1%). Solidarity Electoral Action (the title of the alliance was changed to AWSP in 2001) was preferred by 33,8% (Freedom Union 13,4% of votes) in the last parliamentary election in 1997. The main reason of a fatal defeat of AWS and UW was process of their desintegration and competition of new right political formations. The three popular polish politicians Donald Tusk (UW), Andrzej Olechowski (independent) and Maciej Płażyński (AWS) initiated a founding of a new right-wing party – Civic Platform (PO) at the beginning of the year 2001. The two brothers Lech and Jarosław Kaczyński founded a formation Law and Justice (PiS). A great part of parties elites and members from AWS and UW defected and joined PO and PiS.

But left-wing coalition of post-communist Democratic Left Alliance (SLD) and Labour Union (UP) was more successful (with 41% of votes which didn't gave it the absolute parliamentary majority) in the election. The winner formed a new government coalition with agrarian Polish People's Party (PSL) (9%). The success of radical political subjects – ultra-catholic League of Polish Families (LRP) and agrarian „Samooobrona“ – was a surprise of election.